

R E D M E C Z I T . J Á N O S

AZ FELSÉGES BETHLEN GÁBORNAK ÖT
RENDBELI ISTEN ANYASZENTEGYHÁZÁVAL
CSELEKEDETT JÓTÉTEMÉNYÉRŐL

Rövideden való summája ez irásnak.

Az első részében Urunk ő Felsége mostani expeditioja irattatik meg. Három részre osztattatik. 1. Az mutatódik meg, minémű igyében szolgált ő Felsége mostani üdőben Magyar Országának. 2. Minémű szerencse kíséri ő Felségét. 3. Mi móddal viseli ő Felsége ebben magát.

Az második részében vagyon szó arrul, Erdélyben az Isten Anyaszentegyházából ki pusztult tanítóknak helyére való állat-
tatásáru. Ebben is három nagy kérdés forog fenn. Egyik ez: mely igen veszedelmes állapottya vagyon annak az ország-
nak, ahol nincsenek az Isten szolgálái, az tudós emberek. 2. Mint
kell az bölcs embereket az országban elterjeszteni. 3. Micsoda
ítéletben lehet kiki, midőn ő Felsége ebben törekedik.

Harmadczor emlékezem arrul, miképpen ő Felsége az
Tekintetes és Nagyságos, dicséretes erkölccsel tündöklő ifju
Bethlen Istvánt felküldötte Német Országban az Professorok
közökben az tisztességes tudományoknak tanulására és még
mostan is ő Felsége tudós emberekkel szorgalmatosan tanit-
tattya. Ez mely nagy dicséretre méltó cselekedeti legyen ő
Felségének, ennek declaratiojára két rendbeli nagy kérdések
szolgáltnak. 1. Mely igen szükséges igy nevelni az nagy nembül
származtakat. 2. Minémű nagy méltóságban és dicsőségben élt
emberek javallják ebbeli gondviselését is ő Felségének.

Negyedik része vagyon az Sz. Bibliának oláh nyelvre való
fordítatásáru. Ez is mely szent és üdvösséges gondolattya
legyen ő Felségének, erős argumentomokkal megmutattam,
mind az római valláson levők kedvekért, mind pedig az mi ma-
gunk vallásán az kik vadnak, azoknak épületekért.

Ötödik emlékezetes dolga ő Felségének az Arianusok és
Sabbathariusok ellen parancsolt disputatioja. Errül való beszél-

getésemben először meg mutatom, mely igen veszedelmes az igaz Isten ellen való tévelygés az országokban. 2. Mely igen hasznos volt ezféle disputatio minden üdőben az tévelygéseknek le nyomására. 3. Hozok elé egy néhány imperatorokat, kik nem így istenessen, hanem nagy nyomoruságokra éltenek az embereknek. Ez minden rendi és folyása írásomnak.

Első jótétemény.

Eggyik jó téteménye Felségednek, a kiről emlékezni akarok, elsőben is ez, hogy Felséged ez mostani veszedelmes üdőben saját tulajdon örökségét el hagyván, néminémü óriások maradákinak tűzében esett hazánkban, ad instantiam Regnicolarum bejött és ilyen nagy igye fogyott állapotunkban bennünket meg szánt, fegyverével mellénk állott és nagy kegyessen szárny gondviselése alá szoritott. Ez jótéteménye felől, Kegyelmes Uram, mikor gondolkodom Felségednek, hogy én előttem és mindenek előtt teccetésb és kedvesb lehessen, imez nagy dolgokat szoktam elmémben forgatni. 1. Az iginek mivoltát. 2. Ez igy mellett járó szerencsét. 3. Ebben az dologban szent és keresztyéni módon való forgolódását Felségednek. Ezek közül a circumstantiak közzül akár mellyikre fordította akár kicsoda is szemét, bizonyára az álmétkodásra nagy alkalmatosságot talál önön magának és vagyon miről önön magát az Istenhez való buzgó háládásra és szolgálatra készíteni.

Micsoda azért az igy? Sokszor izben immár nagy nyomoruságát, nehéz inségét és keserves állapotját értem szegény hazámnak, de ennél sullyosbat, az kiben mostan Felséged szolgált, soha sem értem az én ítéletem szerént, a melyben mi nem különben immár, mint amaz Hadrianum tengeri vészben esett hajósok, ugyan meg epedőnk vala; néminémü nyughatatlan emberek, midőn mind Istenünknek tisztességének, mind pedig hazánkknak egynehány Sz. királyok üdejétül fogván fen álló szentséges törvénynek meg rontásában munkálkodnának. Elég kárunk, fogyatkozásunk lön, Felséges Uram, midőn az Ur Isten ő Felsége az ő méltó ítéletiből országunknak szép erős bástyáját, Eger várát nagy darab tágas, zsiros mezejével egyetemben az pogányság kezében adá. Mert kemény szívő ember volt akkor az üdőben, az ki csak abban az helyben levő böcsületes fő hires neves vitézeknek is halálokon meg nem szompolyodott. De ehez képest, Felséges Uram, az minémü gondot érttenek vala most némely hazánkban felnőtt, országunk javával meg hizott

háládatlan emberek, nagyobbak mondom és keservesbnek ítélem. Mert akár mely tartománnak is nagy darabjának el esni, akár ki ítéletí szerént, sokkal jobb, hogy nem mint az minémű törvényekkel élt, hazájának és az isteni szolgálatnak rend tartásiban, annak szabadságának meg nem állani. Mert valaki ezekben meg háborittatik, nem az jobb kezét ejti az csak el, hanem minden állapotját is, valamiben gyönyörködhetnék ez ideiglen való világon, az két szeme világával egyszermind el temeti. Mert az mint egy pogány bölcs mondgya, csak az külső törvényekről is: *lex anima est civitatis*. Az szabadságos törvény lelke az városnak. Mondgya pedig ezt ezért, mert ez kétféle állatnak egy tulajdonságok vagyton. Ha az Lélek az embernek testébül ki mégyen, ottan meg merevedik, meg bűdösül, meg senyved és semmivé lészen; így valamely város, avagy tartomány régtül fogván élt törvényit el veszi, ottan romlani kell annak. A másodikról pedig, tudni illik az lelki esméretben való meg háborittásrul, Christus Urunk azt mondgya: Mi haszna embernek, ha szintén ez egész világot sajáttyává tehetné is, ha az ő lelkének kárhozattya vagyton. Egy szóval ezt mondgya itt ő Felsege, hogy nincsen soha az embernek gonoszabb hóhéra ezen ez világon, mint az ki ötet igaz törvénybül ki veszi és az ő teremptő Istenének tiszteletétől el idegeniti.

Ebben pedig mely igen serénkedtek az mi hátra esett ellenségink, meg tetszik az ő sok különb különb féle álnokságos practikájokból. Mert valamit régenten az pogányok cselekesznek vala az Isten népének el fogyatására, szintén arra az útra indultak vala ezek is. Liciniusról Eusebius azt írja, hogy Constantinus császár ellen, az kivel együtt bírja vala az Római Imperátorságot, az keresztyén nemes tisztbeli férfiakat mind ki hányja vala udvarábul és ezzel akarja vala őket az igaz Istentül el idegeníteni. Ez az kegyetlen Tyrannustul gondolt ravasság elő jött vala az mi üdönkben is. Mert immár annyiban költ vala az dolog, hogy valaki az Ave Mariat nem tudta, akár minémű fő nemzet volt is, de az királyok udvarában annak bizony meg nem töltötték az csészét, sem pedig tisztet nem adtanak néki. Immár mind ország bírja, mind palatinus, mind vármegye ispánja csak az lehetett, az ki az Misére be járt. Az tanácsok is azok voltak. Bizonyára pedig foglyos mesterség vala ez. Mert immár csak egy várbeli porkolábságért is mindgyárt meg gyóntak az emberek Pater Szent Györgyhez. Ezt nem úgy irom mint valami bizonytalan homályos dolgot, hanem mint világos és nyilván meg lött casust. Mert én sokat tudnék ez

féléket nevezni, az kiknek elejek dicséretes fautori és nagy édesden való dajkái voltak az Isten Anyaszentegyházának. Nem kár volna bizonyára ez illetén két felé sántáló, világi dicsőségben be zabált Uraimat Constantius császár iskolájában küldeni, hogy meg tanulnák azt, ha használ-é valamit nékik az hitben való állhatatlanság, avagy semmit sem. Ez mihelyen az Római Imperátorságban be álla, ottan hamar meg próbálá az ő udvara népét, tudni illik ki lenne azok közül hiv ő néki s ki nem jövendőben. Azt mondgya vala azért nékik, mikor öszve gyűtötte volna őket: Qui sacrificare diis volunt apud me manebunt loco et honore pristino, qui vero id recusant illi recedant, gratiasque agant, quod eos gravius persequi nolem. Valaki, úgy mond, az idegen isteneknek áldozni akar, az meg maradhat az én udvaromban, mind pedig az előbbi tisztiben, de valaki ezt nem akarja cselekedni, az menten mennyen és köszönje, ha még több is nem esik rajta. Mikor azért egynéhányan az keresztyének közzül az császár parancsolattya szerént cselekednének, egynéhányan ismét tisztektül inkább akarnának meg válni, hogy sem hűteket elhadni; az császár azt cselekedé, hogy imez hűtekben és isteni félelemben meg maradott keresztyéneket meg hagyá udvarában az ő előbbi méltóságokban, amazokat pedig mint hittül szakattakat, ki üzeté mindenestül fogván. Mert ezt mondgya vala az császár: eos regi suo nunquam fideles fore, qui Deo infideles exstitissent. Soha, úgy mond, nem lehet az, hogy az ő Fejedelmének igaz és hiv légyen, valaki az ő Urának Istenének nem hű. Zozom. lib: I. cap. 6. Eus: lib. I. cap. 14.

Noha pedig az emberek nem vészik eszekben mégis némellyek magokat, de ugyan így is esett azért mostan is az dolog. Mert sokan jól lehet ezzel, mint amaz nagy magas cedrus szinte úgy fel huzalkodtanak vala, mindazonáltal mint járanak, keresve keressed őket, nem találhatod még csak a helyeket is. Mert az mint az Dávid mondgya, Psal: 34. az kik az igazat gyűlölik, el olvadnak azok és az kik az Ur ellen gonoszt végeznek, az ő haragja, mint amaz kemenczében lángozó tűz el nyeli és meg emészti azokat. Mert célul vészi az Ur az ollyaténokat magának és az ő ívét meg vonzza ő ellenek. Psalm. 21. az ő szolgáinak pedig lelkeket meg szabadittya és az ő szeme azokon örökké. Meg engedi úgy vagyon, hogy egy kevéssé még szinte az szomoru halálnak is sötét árnyékában be ereszkegyenek, de annak utána balsamommal, nárdussal, drága jó illatu kenettel meg keni az ő fejeket. Psalm. 23.

Továbbá Julianus Apostata az ő üdejében az keresztyén iskolákat be zárattya vala és hogy senki ne tanitana az Doctorok közül, erős fenyték alatt meg parancsolta vala. Nincsen pedig egy dolog ártalmas az Isten Anyaszentegyházának, és eleitül fogván az Sátán semmivel keservesben az Isten hiveit nem sujto-gatta, mint evel az vesszővel. Ezt is tükörül vették vala ezek elejekben. Meg tetszik sok keresztyén templomoknak az ország statutumi ellen való el foglalásokból, az keresztyén tanítók jövedelmének defalcatiójából, némelyeknek az Isten házábul való ki átkozásából, könyv nyomtatásoknak tilalmából. Mert holott ők mindent irtak az mi keresztyéni hűtünknek gyalázatytyára egynehányszor, mi nekünk semmi istenes dolgot nem szabad vala nyomtatni. A mikoron valaki mit irt is, incerti authoris volt, az helyet sem merték meg signálni. Ők gyűlön gyűltek mi ellenünk, minékünk pedig csak praedicatorok szentelésére sem vala bátorságos immár Synodust convocálnunk. Láttuk szemünkkel az ország birájának is erős parancsolat levelét, hogy az Divorttal is causaknak is békét hagyjunk, az házasságban való fogyatkozásért senkit el ne válasszunk. Mert az Sz. széket illeti az, az jászai és szepesi káptalanokat. Ez felett, hogy más ember gabonájában vetették sarlónkat, sok fenyegetelek is voltak. Az kinek Isten okosságot adott, meg gondolhattya, mi következhetett volna mind ezekből. Az ég is először csak dörög, villámlik, mikor az menkö alá akar esni.

Diocletianus, Valentinus és Maximius Imperátorok üdejekben, az mint Tertullianus írja: Si Tyberis ascendit in moenis, si Nilus ascendit in arva, si coelum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim christianus ad leonem acclamatur. Ha valami éhség, dög halál, ár viz támadott, azonnal egyenlőképpen azt kiáltották, hogy az keresztyének annak okai. Azonnal mindgyárt az fene oroslánoknak hántak egynehányat benne, azokkal szaggatták el őket. Szinte erre is rá jutott vala már igyünk. Mert soha semmi oly kicsin szerencsétlenség nem kezd vala esni az országban, az melynek okának lenni az keresztyéneket nem kiáltották. És immár erre nézve nem vala csak egy keresztyén urfi is, avagy fő renden levő ember, a kinek mind titkon, mind nyilván, kegyetlen fene oroslány természetü hóhérokat nem rendeltenek vala. Ha szegény nemzetünk között valami vitéz ember támadott, ottan pártosnak fogták, az nevét az császár házában fel irták. Hol pedig egyéb aránt hozzá nem férhettek, Mercuriommal vendéglették meg őket. Hogy ez mind igy légyen, istenfélő keresztyén Nagyságos nemből származtanak

szomorú halálok, mely csak nem régen is esett, eléggé meg mutathatták. Így ezenképpen ez illetének tisztességekben is meg romlottak. Sokszor az ország gyűlésében Balásfi Uramék [Balásfi Tamás pécsi püspök], mikor praedikáltak, az istenfélő urakat eretnekeknek mondani nem átalították. Találkozott olyan is közöttök, az ki az tascskóját fel nyirette, magyar süveget tölt az fejében és Calvinistának nevezte. Egy átallyában nagyobb volt ezeknek az ő mi rajtunk való kegyetlenségek az Aegyptus belieknek az ő dihösségeknél. Mert azok az kicsin gyermekkéket hányák vala csak az folyó vízben, hogy ne szaporodhatnának az Sidók, imezek pedig azok után incselkednek vala leginkább és azokat vesztegetik vala ígéretekkel is, az kik nemzetünk között leg nagyobbak voltak Istennek akarattýából és az kik az keresztyéni vallásnak erősebbik bástyái voltak. Ez Pharahó insége kívül olvasok még az Sz. írásban más rendbeli inséget is, tudni illik az Sidóknak Babillonában 70 esztendeig való keserves sanyaru rabságokat. Ha kérdést vetne valaki előmben ez aránt, merném-e hasonlítani ahoz az mi állapotunkat, az melyben Felséged szolgált ez mostani üdőben mi nekünk? Sokan más ítéletben vadnak, de én bizonyal mondom nagy bátorsággal pedig, hogy nem ért az ő nyomorúságok az mienkkel. Hogy pedig ezt minden eszében vehesse, ezzel bizonyítom meg az elő számlált dolgok kívül még is. Mert azok noha hazájoktul meg fosztattak és egyéb örökségektül is: mindazonáltal ez mi leg szükségesebb ezen ez világon, az nálok maradott, az Istennek ígéje. Mert az Propheták vélek voltak, nem csatlották el azoktul őket. Abban az rabságban jövendölt Dániel az Jesus Christusnak meg áldoztatásáru. Itt voltak Ananias, Azarias, Tobias, Raguel, az kik az erős mindenható Istennek tiszteletiben példák voltak az Assiriusok között. Hieremias Prophetának az ő levele, kit Hierusalembül irt vigasztalásul, intésül, az Baruch Propheta által gyakran magyaráztatott. Ennek pedig az Prophetának ugyan választani hattanak volt ez kettőben, hogy avagy el mennyen Babillonában az több rabokkal avagy hon maradgyon Hierusaliemben.

Az ki ezekről elmélkedik, szive szerént eszében veheti, mennyiben volt könnyebben dolgok az Babillon városában levő raboknak, mint mi nekünk. Ha pedig valakinek még ez sem volna elég, nézze meg az Esdras könyvét. Ott azt olvasom, hogy Cyrus király haza küldi az népet Babillonából Hierusalemben, megparancsollya, hogy az Isten házát meg épiccsék, az arany, ezüst edényeket, mellyeket el vitetett volt Nabogodonozor, mind

vissza adgya. Ezen kívül ilyen parancsolatot is ada az kéncstartóknak, hogy az Isten házának és abban való ceremóniáknak véghez vitelére segítséggel légyenek száz talentum ezüstig, száz köböl buzáig, száz köböl borig, száz font olajig és sőt az mennyi elég, annyit adgyanak az Isten házának épületire. Darius Longimanus hasonló jó akarattal vala ezekhez. Mert ő is meg parancsolá minden gondviselőinek, kik Siriában, Phaeniában és az Libanuson valának, hogy az Libanus hegyéről cedrus fákat hordanának Hierusalembe, azoknak az város építésében való segítségekre. Az templum építésére pedig esztendőnkint husz-husz talentomot adnának, miglen fel rakattatnék. Az szent oltáron való áldozatra tiz-tiz talentomot szolgáltatnának. Magoknak, kik Babilloniából haza mennek vala, az város építésére szabadságot adnak vala. Az papoknak bizonyos számú szent ruhákat, az lévitáknak élést. Ilyen állapattok vala azoknak a raboknak. Itt az Sz. Historia három dolgot ad előnkben. 1. Az kik ott tartatnak vala az secularisok közzül, egyiknek is életét el fogyasztani nem ügyekeznek az Assyriusok, sőt inkább parancsolatot adnak az fő népek, hogy hazájoknak meg építésében minden segítséggel legyenek. 2. Az Isten házat igen meg böcsüllik. 3. Az egyházi szolgálókat az ő méltóságokban meg nem háborítják, hanem minden táplálással vadnak nekik. Ez volt-e az indulat az miénkben is? Bizonyára minémű jó akarattal voltak hozzánk, meg értheti ki ki, mikor azt mondták mindnyája közönségesen: Jobb sokkal, hogy az szél fujja el házainknak még az hamvát is, rókák, farkasok, vadak, madarak lakó helye legyen országunk, hogy sem mint mi lakjuk, kiket ők Calvinistáknak neveznek, eretnekeknek és hűttül szakattaknak. Az praedikátorokat pedig magokat, hogy az szent házasságban élnek, latroknak mondták, feleségeket hires k...knak. Maga az szent Pál tiszta ágyanak nevezi minden rendek közt az Sz. házasságot. Az Propheták is éltenek ez életnek nemében minnyájan. Némellyeket továbbá közölök réti philemilének, némellyeket fecsegőnek, némellyeket egyéb gyalázatos névvel neveztek. Ezek mind nyomtatásban forgottak ez néhány esztendőnkben előttünk. Az Isten háza felől talám jobb értelemben voltak? Mikor azokat is el foglalták tőlünk, addig sem solosmát, sem missét abban nem mondanak vala, hanem először jól meg seprűzték, verték azokat nagy marok nyir vesszőkkel. Az tisztátalan fertelmes asszonyállatokkal szokták ezt cselekedni az plenger alatt. Miért cselekedték mind ezeket? Nem egyébert, hanem hogy az keresztyéni vallás utálatosságban

jusson napról napra az hallgatók előtt. Meg tetszik már, mennyivel volt nehezebb az mi állapotunk az Sidókénál. Jobb volna bizony meg halni embernek, hogy sem mint ilyen iszonyu gyalázattal ez világot élni. Ó, ki sokszor várta, Kegyelmes Uram, ez meg keseredett kevés keresztyénség, hogy az Felséges Isten, ilyen nagy inségében, elő állassa már egyszer avagy Sámsonot, avagy Barachot, avagy pediglen Ehudot, avagy valakit egyebet az szent hadnagyok közül. Ő Felsége, az mi menyben lakozó Istenünk meg hallgata szintén akkor bennünket, mikor már az habok az hajóban kezdenek vala ugrándozni és Felségedet, mint egy fényes napot az égen való sűrű homályból az vésznek közepette hánkódó keresztyénségnek fel mutatá. Légyen ezért dicséret, tisztesség Ő Felségének örökkön örökké végnélkül az Atya Mindenható Istennek, az Ő szent Fiával az Iesus Christussal és az örök életre el pecsételő, vigasztaló szent lélekkel, Amen.

Az mi az második circumstántiát illeti, áldandó az örök élő, mindenható Iehova szent Ur Isten, még ez üdeig az Felséged munkája és mellettünk való forgalódása nem volt haszontalan, hanem inkább nagy szép diadalmas csatákkal az meg szomorodott keresztyénségnek igen örvendetes lött. Első esztendejében mindjárt Erdélyből való kijövetelinek, ugy mint 1619 esztendőben, sz. Mihály havának 12. napján Kassára be szállván, 24. napján ugyan azon hónap ország gyűlését szolgáltatván, fel indul Posomban. Ebbeli utát mint áldotta meg Isten, sok nemzetségek értették, nem csak azok pedig azkik közel való tartományokban körülöttünk lagnak, hanem egész Ásia, Africa és Europa jól tudgya ezt és nincsen csak egy része is ennek ez világnak, az melyre mindgyárt az Felséged jó maga viselése ki nem terjedett. Mert nem sokára, csak három hét avagy annál is kevesebb üdő alatt országunknak régi üdőben nagy dicsőségű szent és győzedelmes koronáját Felséged kezéhez vevé.

Ennek pedig hogy az Felséged kezéhez való akadása emlékezetesb legyen, fel tisztelé Isten Felségedet egy tisztos győzelemmel. Mert 17 avagy tizenhatszáz gyalog meg válogatott jó láncz vitézek, kik ennek meg őrizésére bocsáttatának vala elől járóban, el hányák az fogokat, kiknek nem csak ez vala szándékok, hogy csak Posomban őrizzék az wártát, hanem még ez is vala az ő igyekezetek, hogy Tokajban egyék meg, ha Isten reá segitené, az Sz. Márton ludat. Ugyan ebben az esztendőben nobilitálá Felséged és meg ékesíté felette igen az magyar nem-

zetet ezzel is, hogy a Slesiai, Morvai és Cseh országi fegyveres keresztyén vitézeket, kik husz ezeren valának, egy néminemű sánczban magokat be ásván, az Ferdinánd császár tábora előtt meg szabadította. Kikkel Felséged mint cselekedett jól, megtetszik elsőben azoknak az követeknek cselekedetéből, kik az nagyszombati mezőben Felségeddel szemben lettenek egy először, kik térden állva, ha Felséged engedte volna, meg köszönték volna az Felséged jó órában való érkezését. Mert ők ugyan arra is az végre választattanak vala mint egy 80 lóval, hogy szintén Kassáig is alá jöjjenek és hogy ugyan meg lássák azt, ha való-é az, hogy Felséged meg indult. Másodszor, mely igen szükséges volt az Felséged segítsége, innen is meg tetszik. Mert alig látott, olvasott avagy hallhatott ember nagyobb örömet idegen nemzethez, mint akkor azokban volt az mi nemzetünkhöz. Örültenek, mihelyen meg látták az Felséged sűrű lobogós, kopjás, fegyveres, pánczélos hadát, lőttek, doboltak, trombitáltak, hálákat adtanak Istennek sziveknek minden erejéből. Mert bizonyos dolog az, hogy nem különben volt ő nekik is, szegény Christusban atyánkfiaiinak állapotok egyszer immár, mint szintén az Jabes Gileábelieknek, midőn Nahaz, az Ammonitáknak fejedelme környül vette vala őket. I. Sam. II. Miképpen pedig Saul azt a pogánságot imide amoda el futtatta széllel az város alól, szinte így Felséged ezeket nem kevésbé ijeszté meg. Mert a ki hon el viheté az dákost az kurta palásttal együtt, az mint kitől lehete, el vivé Bécsfelé. Az kik után Felséged, mint egy Furius Camillus hazájáért, oda is el rugaszkodék egész hadával egyetemben. És ha néminemű vipera természetű, hazánk háládatlan kevély negédes fiai, Ahab és Jezabel fajzati, nem dihösködnek vala országunkban az lengyel határbul, még akkor léssen vala az, hogy nem csak az mi szegény hazánk szabadul vala meg, hanem még több egyéb keresztyén nemzetségeknek is szép nyugodalmat szerezhet vala Felséged. Mert immár negyed napja vala, hogy Felséged az várast körül vette vala, mind az benne való táborral egyetemben, kik bizony igen vékonyan készülhettek vala meg akkor mind eleséggel, mind egyéb erősséggel az várasnak meg tartásához.

Ez el múlt 1620 esztendő pedig mint mulatta Felséged? Nem volt az is üres a Felséged jó gondviselésétől. Mert ebben is az Felséged viselt dolgait ha feljegyezném mind, sokra terjedne írásam. Azok közzül is csak kettőrül emlékezem. Ebben az időben lőn Felségednek egy igen szép triumphusa az német vitézeknek reménségek kívül Posonnál. Mikor Felséged táborával

egyetemben fordult volna Német Ujvár felé Nagyszombatbul, fülében esék ez az császár egyik nevezetes generalis kapitányának, Dampiernak. Ezokáért nagy hamar kompokon az Dunán Bécsbül le ereszkedék tizenkét ezer válogatott vitézekkel 9 napján Octobernek, hogy Posont ujobban occupálja és az koronát kezéhez vegye, de az Tekintetes és Nagyságos Rákóczi György, Felségednek az többi között igaz hive és hazánknek jó akaró fia, Istennek csudálatos gondviseléséből reá érkezvén az csatára, az korona Posonnal egyetemben Felséged számára meg tartaték. Dampier pediglen ott marada. Mert el üték az fejét. Jóllehet Pálfi István az német uraimnak vigasztalásokért öszve varratá az derekával és az képét is ki iratá. Ez emlékezetes és szép triumphusa lón Felségednek ebben az üdőben. Mert az nagy görög Agamemnon császár táborában minémü tisztessége vala amaz tollas nevezetes vitéz Achillesnek, ilyen méltóságban vala ez is a német vitézek táborában. Mert bizonytal hallottam ezt, volt az üdeje, nem köz emberektül pedig, hanem az német urak szájából, hogy jobb volna egy országnak elveszni, hogy nem mint Dampiernak meghalni.

Továbbá noha csak ez egy Dampiernak veszedelme eléggé ez egy esztendőben meg örvendeztethette volna az keresztyéneket, mert bizony emberi mód szerint szólván az dologhoz, sok ezer embernek kellett volna addig el hullani, míg csak ennek ez egy Sisarának el kellett volna esni, mind azon által több örvendetes csatákkal is Isten ő Felsége ezt az esztendőt Felségednek és minekönk is meg üdvözlé. Beszéltek az kik jelen voltak becsületes fő emberek, az Fejér hegyen tul [Csehországban], mint és hogy hogy hullott egy nehánszor az Bucquoy kapitánsága alatt való németség is Szakócza és Strasnitza táján, sokszor jó lovakat, hintókat, bársonyos, aranylánczos német urakat fogtanak az szegény hajdu vitézek. Az köz német raboknak pedig ugyan számok sem volt. Végtére ugyan meg iszonyodván az nagy vér ontástól, sokszor a mikor mód volt volna az dologban is, el mulatták szántsándékkal az féle fegyverrel való iszonyu vérontást. Ilyen szerencsékkel látogatta Isten Felségedet ebben is az esztendőben.

Térek immár ez jelen való 1621 esztendőre. Ebben is Felségednek mennyi ügye volt, olyan nehéz volna mind meg írnia, mint azt, mennyi cseber viz az Dunában, meg mondani. Ezek közzül is azért csak némellyikről szólhatunk, kiváltképpen mi, kik Felségeddel egy uton nem járhattunk. Mikoron az német nemzetség vette volna eszében, hogy az bölcs Mindenható Isten

Felségednek elő menetelt adott dolgaiban, vevé erre magát, hogy Felségeddel frigyet tractállyon. Melyben hogy jobb móggya lehessen, kíváná az Franciai nagy hatalmas fejedelemnek intercessioját. Ebben nyilván vagyon az egész országgal örömost procedált, előment, terminust is adott Felséged, ugy mint Sz. János napját. Mert Felséged eleitül fogván mind kerülte az vérontást. Mellyet Felséged az egész ország hallatára, Isten előtt való protestatiojával egy néhányszor meg bizonyított. De mint lón az dolog? Ezt az jó szándékot az német uraimban az pokolbeli ördög igen meg irigylé. Mert ő előtte az emberek között való szent békesség igen utálatos. Az kiket Felséged ad loca pacis tractandae, az békesség tractálás felől való helyre küldött, azok közül némellyekre arany-gyéket [?] bocsátott, némellyiket ez világ dicsősségnek kívánásával vesztegetett meg. Az mi publicum, közönséges jó volt, nem bocsátta abban elő, hanem csak az mi az magok elő menetelire tartozott, abban forgolótának, annyira, hogy az egész keresztyénség csak egy kicsinnyen mulék el, hogy az elébbi, avagy még annál is nagyobb veszedelemben nem esék.

Ezek igy levén, kellették, Kegyelmes Uram, Felségednek alájöni ide Kassára, hogy itt alatt az ujonnan támadott, napról napra inkább inkább gerjedőző tüzet meg oltsa. Míg ebben fáradoz Felséged, Posont, Nagyszombatot el foglalja ismég az német, nem gondolván semmit azzal, hogy még az fel vetett cél elébb vagyon. Filek várát is pedig egy néhányan el üdegenitik az ország mellől. Ezokáért itt is még az dolgot jó karban állatván, Sz. Iván havának 4 napján Kassáru ki szállván Gönczre, gondolkodván az országnak ujobban helyére való állattatása felől, nem sok üdő mulván juta Felséged Filek alá, az mellyet Felséged az benne való pártosokért földig le rontatni akara, de az nagy embereknék instantiájára olyan régi erős háznak kárát Felséged meg gondolá. Itt ezen az helyen az két Pálfival és Bosnyákkal az Duna két feléről közel 8 avagy kilencz ezer ember az vár segítségére jöven, nagy készülettel, német fegyveresekkel egyetemben igen meg romlának és mint Chore, Dathan, Abirom, kik Mojses ellen fel támadtanak vala, szinte ugy járanak. Mert mind sátorostul, barmostul az fegyvernek élire kelének, az kik attul meg maradának, 35 zászlóval, dobjokkal, trombitájokkal, vezérekkel együtt az Felséged táborára mint egy sereg nyáj be hajtátának. Igy járnak mind azok, valakik az Isten szemefényét pattogattyák és az ő sokaságokban biznak. Meg romolnak, mint amaz kemény kő sziklára esett, födbül való edények.

Itt Filek alatt sokáig Felséged nem nyughaték. Mert Érsekujvárbán is, hogy Felséged meg segítse az Tekintetes és Nagyságos Thurzó Stániszlót és az bódog emlékezetű, ifjúságának virágában hazánknak sokat szolgált istenfélő Turzó Imrét, Mathius földével egyetemben, az németeknek szüntelen való vár lövése és az országban előbb előbb való terjedése igen kívánnya vala. Meg áldá az könyörülő Isten Felségednek ez beli utát is. Mert mikor dobját meg üttette volna Felséged és Ujpalánkhoz meg szállott volna, meg hozzák Felségednek az másik Ferdinánd generális kapitányának is, Bucquoynek tudni illik, az német uraimnak minden reménségek kívül való esett veszedelmét. Az Sándor hadában való vitéz Pármenióhoz hasonlították ezt az német fegyveres vitézek. Mert nem az császár birodalmában is termett volt ez az ember, hanem nagy messzönnen idegen országbul hirre sok ezer arany forint zálog alatt nyerte volt ezt ki csak ideig az hadviselésre az Austriaca familia. De az élő Istennek gondviselésébül csak szinte úgy jára, mint az Philistaeusok között való nagy magas ember, az kit Góliátnak nevez a Sz. Irás. Egyszer mikor Dampierral ez az nevezetes vitéz, nem tudom szintén meg írnia mi dologért, öszve szólalkozott volna, Dampiért vakmerő vitéznek, magát pedig okosnak nevezé. Az mely mondásában sokkal jobbnak alittyta vala magát lenni. Mert ugyan igaz ez, hogy akár mi dologban is, többet nyer az ember az üdőtül váró okossággal, hogy sem mint az hertelen vak merő bátorsággal. Bizonyára pedig mennyit tulajdonított az okosságnak, meg tecczik innen. Mert valamikor ő az ő táborát le akarta szállítani, mindenkor erős viz szigetekben, avagy nagy sűrű erdők mellett hányatott sánczot és oda szorulván, onnan várakozván az jó alkalmatosság után, sokszor jó szerencsével is járt. Mikor Érsekujvár alá jutott volna is, ez féle szoros helyet kívánt és igen is haragutt, az mint mongyák, az táborjáró mesterre, hogy a sik mezőn csak egy bokor szalat is nem mutathatott néki. Mind azonáltal oly mély, temérdek és nagy mesterséggel, casamatákkal, bástyákkal meg erősítettett sánczot hagyott, amelyhez soha senki szeme hasonlót más nem látott.

Csudára méltó ennek az embernek az ő maga viselése. Beszéltem allyanokkal, a kik táborában jelen voltak szinte akkor is, a mikor Érsekujvár alá szállott. Én bizony igazán mondom, hogy immár az mennyit éltem, sok nevezetes hadakozó embereket értem ez féle idegen nemzet közzül is, de ehez hasonlót még nem hallhattam miód gyermekségemtül fogván is az hadi dologhoz való készültre nézve.

Mikor az tábora felől kérdezősködtem, mondták azt, hogy mindenestül fogván is, két ezer német Austriai alig volt körülötte, hanem mind amaz messze és távoli való tartományokból, tengerek szigeteiből való külömb külömb féle erős válogatott nemzetségekből állott. Egynéhány serege volt, kiből csak Franczoz, fekete Olasz volt, voltak némelyekben csak Spanyolok. Némelyik serege ismét csak Valonokból, Olaszokból állott. Ezek pedig mind az ő módgyok szerint olyanok voltak, az akik már az előtt nagy erős kemény harczokon önön magával egynéhánszor, hol együtt, hol másutt jelen forgottak, régtől fogván látott, hallott, sokféle szerencséken által ment hadnagyok, kapitányok, urak, gróffok voltak, jó lovakban, szerszámokban, páncél, sisak, fegyver derekokban felette igen bizhattak. Szám szerint szinte menyin lehettek, önön magok tudgyák, mindazonáltal az mennyire az emberek vélekedhetnek fölöle, voltak ötven vagy hatvan ezeren. Ha kevesen voltak volna, olyan nagy négy roppant táborban nem szállottak volna egyszersmind. Mikor pedig helyéből ki mozdult, zászlóit meg eresztette, az mezőre ki kerekedett, az ottvaló síknak közel az felét el lepte. Soha valaki azt látá, nem vélte, hogy még annak valaki az utát meg gátolhassa, sőt még mikor valami oly fő embert el fogtak is közülök, azt merte mondani, hogy soha oly császár ereje nem lehet, az kivel szemben nem mennek. Ne is gondolkodgyék pedig soha senki az felől, úgy hogy azok meg nem vínának, egynéhány izben pedig, nem csak egyszer avagy kétszer. Ha pedig ismét táborban telepedett, alig hiszi el ember, az minémű rettentő késséggel volt. Ásója, kapája, kosara, fejszéje iszonyú nagy halmokkal volt két rendével is, pora számtalan tonnakkal az sáncz piacznán, golyóbissa nem csak imigy amugy szekerek hátán, hanem ugyan nagy rakásokkal láthatta ember. Lövő szerszámjai, álguyi, taraczkai, sereg bontói, örögek, szépek annyi, amennyit egy táborban sok üdöktől fogva sem nem láthatott, sem nem hallhatott ember.

Szándéka pedig mi volt, mikor az felől is tudakoztam volna, azt mondták, hogy minden ok vetetlen, mihelyen az meg szállott várat meg vészi, mindgyárt ide alá fordítja hadait és ha tovább nem, de az Tiszáig alá jöjön és immár az mit régtől fogván akarnak az német uraim, azt ő végben vigye. Az pedig ha jó volt-é, eszében veheti akár kicsoda is ebből. Mert mihelyen valakit az magyar vitézekben meg ragathattak, azonnal mint az rókát, meg nyuzták az bűriért. Kegyelmes Uram, ha Felsőged többet nem szolgált volna szegény hazánk-

nak, csak szinte ez egy sárkány természetű Holophermesnek életét hogy el fogyatta, örök tisztességet érdemlene Felséged. Mert ha az reménség kívül mi nekünk segítségünkre siető Hatalmas Mennyei Ur Felségedet ez eleiben mint egy erős óriást nem állatta volna, régen eddig ez egész föld keserves gyászra, utálatos pusztaságra jutott volna, sok szép faluinknak, városainknak csak az hamva és iszöge sem volna eddig. Mert mint az kegyetlen Teeli oroszlánok, meg dihösödött fene farkasok, fészkekben meg bolygatott darasok, úgy jöttek reánk feleségestül, gyermekestül, ebestül. Mezőnknek barmait meg emésztették volna először, annak utánna szerelmes gyermekinket szemünk előtt mind az szablyára hánták volna. Az gondviselő fő népeket nyuzták, sütötték volna. Az kik az fegyvertül meg maradtak volna, azokat pórázon hurczolták volna, orczájokra pökdöstek volna és ezerszer az éles fegyverrel való halálnál keservesb nyavalyára jutottak volna. Egy szóval csudává lettünk volna minden nemzetségeknek, kik ez egész ég alatt laknak. Hogy pedig ennek is az fő embernek el esése emlékezetesb lehessen, ez mellett egy néhány nevezetes fő római kapitánok is esének rabbá. Az kik pedig fegyver miá el hullának, mint csak olyan, véletlen köz csatán, azok is voltak többen három száznál.

Harmadczor mikor Felséged Érsekujvár alá fel érkezett volna, meg hallván az Fünektül való ellenség az Felséged lova lábainak dobogását, mint egy Benadad király hada Samaria alatt, meg réműle, meg nem meré állani az nagy erős sánczot, hanem jó eleve arról gondolkodék, melyre esnék Posony felé átalabb az út. Meg mozdula olyan nagy vasas roppant tábor. Itt is az bölcс Mindenható Isten bátoritván Felségedet, nagy szép nyereséggel meg áldá mint egy Josaphát királyt. Mert noha az is szép dolog, hogy egy néhány száz el hulla az futó ellenségben, de ennél örvedetesebb sok nagy öreg és csudára méltó szép álgyuknak gazdag nyeresége. Mellyeket Felséged üde, az mi tartományunkra való szép erős házainkat, úgy mint Kassát, Patakot, Váradot igen fel tisztelé ez mostani üdőben.

Örvöndezéssel hallotta ezt a jó szerencsését Felségednek üde alá az egész keresztyénség, azok között én is. De leginkább örvöndeztem ezen, hogy hallottuk az Felséged felől, nevezetes fő emberektül, hogy minek utánna az ellenség el széledett volna és a harcz is meg szűnt volna, az vitézek minden felől az üzésbül az dob, trombita szóra öszve gyűltenek volna, Felséged le vévén az süvegét az egész tábor közepin, intett nagy szép hathatós

beszédekkel mindeneket az isteni buzgó háláadásra. Maga is pedig Felséged szolgálta az Ur Istent és hálákat adott ő Felségének, nagy szép ájtatos buzgó fel gerjedett szívvel. Ezen, mondom, felette igen örvendeztem magamban. Mert azonnal el reménlettem azt, hogy az nagy Menyben lakozó Ur Felségedet ez után nem sok üdő mulva több szép diadalmakkal is meg kezdi látogatni. Mert igaz az, amit Chrisostomus doctor mond: *Invitat ad plura, qui granter suscipit modica*, valaki az el vett jókrul hálákat ad Istennek, több jobbnak meg adására készeríti ismét ő Felségét. Ellenben az kik az Istentül el vett jókrul meg nem tudnak emlékezni, azokrul az Sz. Bernard meg azt mondgya: *Accipiendis vere est indignus, qui de acceptu fuerit ingratus*. Nem méltó az bizonyára, úgy mond, több követközendő jóra, valaki az vett jókrul el feledkezik.

Negyedczet azt az én szivemben be rekesztett reménséget nem hagyá az mi kegyelmes Istenönk sokára, hanem ismét Felséged felől ujabb jó örvendetes hirt ada hallanok. Mert Felséged térítvén hadát Érsekujvár alól Nagyszombatra, az melyben tizenöt száz fegyveres németek valának Pálfi Miklóssal és az hamburgi kapitánnyal. Itt is az mi jó Istenönk jó kedvét mutatá Felségedhez. Mert az elől járó vitézek azokban az kik az városbul ki jüttek vala, egész Farkashidatul fogván mind az város kapujáig erőssen vágák, hullaták az ellenköző félt. Az Hamburgi kapitán is ott foglyá esék, akinél, az mint hallom, az egész császár hadában majd jobb hadviselő ember alig lehetett Dampier és Bucquoy után. Mikor pedig Felséged el érkezék és valamennyire meg ieszttete volna őket valami tüzes laptákkal és egy néhány álgyu golyóbisokkal, kegyelmet kérének, meg adák az várast. Az császár fegyveresi közül öt százan, látván az Felséged jó szerencsáját, meg maradának az Felséged táborában, az többi el menének Pálfi Miklóssal.

Ötödczör, Kegyelmes Uram, téríté Felséged örvendetes dob, trombita szóval és ez szép nyereséggel ujonnan meg vidult hadát Posony alá, kis asszony havának csak mint egy az kezdeti felé. Mert ott ásta be ujonnan ismét igen erős sánczban, az Duna szigetében közel csak az városhoz az Érsekujváráról el szaladott Buquoy nagy hada. Itt is azért az helyben micsoda szerencsége forog Felségednek, arra fordítom pennámat. Azért, hogy Felségednek oda való indulása hírekkel legyen Bécsben az embereknek, le bocsátá elől járóban Felséged Austriára nyolcz ezer magával az Tekintetes és Nagyságos Rákóczi Györgyöt, tudni illik, hogy meg lássa, mennyire lehetnek azok,

az kik az Bethlehem tartományában való kicsin csecsemő gyermekcéknek torkokat meg akarják metélni. Azt mondgya egy irás magyarázó Doctor: Lento quidem gradu procedit vindicta divina, sed tarditatem supplicii gravitate recompensat. Lassan lépdegélik elő az Isten bosszú álló haragja, de amikor elérkezik osztán, az késedelmet az büntetésnek nehéz voltával állattya helyére. Szinte úgy járanak ezek is, addig álnokoskodának, az frigy tractálással addig hányák imide amoda az hálót, hogy meg fizete Isten ő nekik. Mert reménségek kívül onnan is, a honnan nem várták volna, mint Illyés üdejében, tűz szálla ő reájok és sok szép falujokat, városokat meg égeté Istennek méltó ítéletibül. Onnan mig ez felyül meg irt nevezetes hive Felségednek meg tére, addig Felséged is Posony vára és várasa körül le telepedik, bono omine, jó reménség alatt. Mert csak addig, mig Felséged oda érkezik, az Felséged maga szerencsébül szép kívánatos szerencsék fordulnak hol honnan Felséged eleiben. Mind azokat meg is nem irhatom, hanem leg inkább ezen is ez helyen két kiváltképpen való emlékezetes dolgáról emlékezhettem csak Felségednek.

Mikor az vármegyérül való fő fő népeket hadokkal egyetemben ide alá az országban való vigyázásra el bocsátotta volna Felséged, itt fülökben esék ez az Bécsben beszorult német uraimnak. Azért nagy hamar kilencz ezer válogatott nevezetes fegyvereseket az udvar népe közül bocsátának Posonhoz éczaka csak sajkákon, hogy ezek az Duna szigetében be szorult temérdek sok néppel az Felséged táborát meg üssék, kik hertelenében ugyan károcskát is tettek, az mint hallom, az váras alá vetett sánczban való vitézekben, az mig Felségednek értésére esett az dolog. Az mi kegyelmes jó akaró szent szemeivel reánk vigyázó Menybeli Atyánk ezekkel is úgy cselekedék ujobban, mint azokkal az kik az Izrael népe után az tengerben indulának.

Nagy része ennek is az Duna levét issza, sokat pedig az fegyver emésztett meg. Mert az mint végére mehettem, csak az sánczbul ezer nyolczszáz és hetven testet hántanak ki. Az Dunának pedig seregenként ugrattak. Ez nap is azok oda vadnak. Ezeken hogy Istentül bocsátatott bosszu állás légyen, ez innen tecczik meg. Mert az várbul akarván meg segíteni őket, álgyu és taraczk golyóbisokkal, oly veszedelmek lön onnan is, mikor mind az váras mellé szorulnának és magyaroknak vélnék őket, az mellyet ugyan derék ütközetben is, ha szenyvettek volna ellenségektül, meg érhetnék egyszer vele.

Igy cselekedék régen az Ur az Amorrheusok hadával is.

Mert azok közül is, az kiket fegyverrel le nem győze vágni az ő népe, kő essőt bocsáta az maradékára az égből és azzal vereté agyon őket futtokban. Miképpen pedig Hogy akkor az égen való nap is meg állott és szolgált az Isten népének, így ebben az igyében való csatáját Felségednek égen való világosság nemesítette meg. Mert egész éczaka bizony dolog ez, hogy oly fényesség tecczett itt az mi tartományunkban oda Bécs felé mind virattáig, mint mikor az meg tölt hódnak ragyogó tündöklése el fogja az hegyeket, mikor szinte fel akar emelkedni. Szabadon mint nappal, akinek hova kedve volt, el mehetett.

Ó, sok veszedelemre, utolsó romlásra jutott kevés keresztyén magyar nemzetség, ne feletkezzél el kérlek ilyen nagy jó gondviseléséről az könyörülő Istennek! Áldjuk az ő nevét, zengjen az mi szánkban az ő dicséretinek szava. Mert ime ujjban ismég meg elevenítette az mi lelkünket és nem engette, hogy az mi lábaink meg iszamodgyanak. Be vitt volt minket az hálóban, meg szoritotta az mi derekájakat, az mi fejönkre ültette volt az embereket és tűzbe vízbe vetett vala bennünket, mind azon által ismég ime olyanokká tén minket, mint a Nap, mikoron fel támad az ő erejében. Mert ime az Menyekből lám-pást tart az mi ellenségünknek meg romlására és az csillagokkal az ő helyekből szolgáltat minekünk. Psal. 66. Judic. 5.

Én Istenem, én Istenem, szomjuhozott tégedet az én lelkem, mint amaz puszta és víznélkül való földön idestova futosó, igen megsomjuhoz[ó] szarvas. Hogy a te hatalmasságot és dicsőségedet láthatnám. Mikoron azért az te nevedben fel emelném az én kezeimet, mit az kövérséggel, úgy betelleyesedék az én nyelvem, mikor vig ajakkal dicsérhet tégedet az én szám. Meg emlékezem Uram, te rólad az én agyamban és éjjeli vigyázásban gondolkodom te felőled. Mert nékem segítségem voltál és az te szárnyaidnak árnyékában örvendezek. Az én lelkem te hozzád ragaszkodott és az te jobb kezed meg őrizett engemet. Azok pedig kik veszedelemre keresték az én lelkemet, az földnek az alsó részére szállottanak, az szablyának élire jutottanak és az vadaknak, égi madaraknak lettenek eledeli. Psa. 63.

Hatodszor más rendbeli csatája is volt Felségednek ugyan ebben az helyben, de mint és hogy hogy esett, végére még ez ideig annak nem mehettem. Hogy pedig ez az csata meg volt, bizonyos innen vagyok. Mert Sz. Háromság után való 16. vasárnap Gönczön hált egy aranyas zászló allya rab német, kik

között sokan voltak bársony lomban. Ezek, vas lévén az fél-fél lábokon, Váradra küldötte Felséged, az mint mondgyák.

Hetecczer tecczék Felségednek mind ezek után ez egy dolog, hogy Felséged noha már igen meg rontotta Posony városát, mind azon által el szállyon alóla. Mert jobb reménsége érkezik Felségednek. Jöve azért Felséged vissza Szenczhez az Duna mellé. Itt két napnál tovább Felséged nem késék. Mert Bornemisza Jánost két száz lóval és hét száz gyaloggal rendelé Nagyszombatban, hogy onnan az városbul Posony felé néha néha ki vigyázzon. Maga pedig Felséged által költözék újebben Szomolyánál az Fejér hegyen Morvában. Itt az Ur Isten nem sok idő mulván Szakóczát, Strásniczát, Magyarbrodot Felségednek kezéhez adá több egyéb szép városokkal és várakkal egyetemben. Veselie körül hallom, Kegyelmes Uram, hogy Felségednek legnagyobb munkája volt. Mert bizván az helynek mi voltához, Franciák szorultanak vala abban, de ötöd napnál tovább itt is meg nem maradhattak. Mert Felséged három felől egyszermind hat hat ágyut szegeztetvén az falainak, szünetlen éjjel nappal löveté, mind addig, hogy az tornya is nyolc avagy kilencz ölnyire le szakadott, egyéb kőfalai bástyáival egyetemben rakásra öszve romiának mind szinte fundamentomaig. Az városát is ennek Felséged tőből ki égetteté, hogy soha többé azt emberek ne lakhassák.

Nyolczadik és utolsó próbált szerencséje volt Felségednek Slésiában, ez el mult esztendőnek szinte az utolyán. Mikor meg hozták volna Felségednek Magyarbrodban az hirét, hogy egy nevezetes kapitány ott legelne széllyel az falukon mint egy ezer magához válogatott fegyveres vitézekkel, rá küldé Felséged ezekre is és magát az kapitánt kilenczed magával el fogák, az hadában, akiket hon elé vehetének, abban nem sok méne el, társzekerekkel és egyéb portékájokkal az meg fáratt vitézek fel osztozának. Ha, Kegyelmes Uram, soha senki egy szót nem szólana az Felséged győzedelmessen viselt dolgaihoz, ez egy nevezetes kapitány ember hat igével annyit mond azok felől, a melynél soha senki többet nem mondhatna, bár Athenasban tanult volna is. Mert mikor senki nem kényszerítené reá ötöt, ezt beszélgeti vala, hogy egész Olasz országban és még az Spanyol nemzet között is valahon mi nevezetes hadviselő vitéz ember volt, erre ez mostani expeditióra mind ki jött volt, de azok közül soha csak egy is többé vissza nem fordul. Mert egyszer is, másszor is mind az fegyver miá el hullottanak...

... Ezt pedig hogy történetnek ne vélnénk, az nagy ke-

gyelmű Isten égen való csudálatos jegyivel is meg jövendöltette. Mert az Felséges kü jövele előtt tellyességgel egy esztendővel, úgy mint 1618 esztendőben sz. Mihály havának első napján az égen ugyan Erdély felől egy nagy fényes szarv formára hajlott oszlopot támasztott volt mi előnkben, az mely három hétnél tovább minden nap reggel hajnal előtt fel tetszett, egész nap fel költeig, nagy ragyogással ki nyulván ide Németország felé, mint egy sebessen égő kemenczéből ki lobogó láng. Melyre felette igen szorgalmatosan számot tartottam. Mert az Felséges Istennek az ő meg szomorodott hiveinek nyomorult állapattyokbul rövid időn való meg szabadítása lámpásának esmértem lenni és jövendöltem azonnal felőle az Dániel irásából a hol az szarvak mit példázzanak, igen könnyen eszében veheti a keresztyén olvasó. Miképpen azért Mojses hadnagyságát Isten meg erőssíté az ő népe előtt való... fényes felhővel és nappali árnyékot viselő köddel, így az Felséged országunkban való jó hasznos be jövetelit ezzel adornálá fel az örökké élő Mindenható könyörülő Jehova Ur Isten.

Örülnek ezen az Római Imperiumban való dicsiretes keresztyén Electorok, Anglia és több istenfélő országok és valahon ez egész világon az élő Isten igazán tiszteltetik, mind áldgyák, magasztallyák ezért Felségedet, hogy ebben az dologban nem csak költségét nem kiméllette Felséged, hanem még fejét is az ellenség eleiben vitte, életét szerencsére vetette egynéhány izben. Mi is pedig mindnyájan minden rendek örvendezünk az mi szivünkben, valakiknél az Istennek tisztessége és hazájának meg maradása kedves. Hálákat is adunk ezért szüntelen, hogy az bölcs Mindenható Isten egynéhány nemzetségeket és nemes fejedelmeket így fel indított mostan és az ő sziveket az Felségedével az ő dicsőségének oltalmazásában illyen igen egyessé tőtte. Mert mostan kezdi az élő Isten végben vinni derekason a mit Apoc. 17. v. 16. az Sz. János Evangelistának látásban is meg jelentett.

Felséged is pedig mi vélünk méltán örvendezhet. Mert az örök Mindenható Isten Felségedet nagy szép hirrel névvel igen fel tisztelte. Ez pedig mind aranynál, ezüstnél jobb, azt mondgya Salamon. Ennek keresésében sokat fáradoztak régen az nagy emberek. Mert, az mint olvasom, Julius Caesar, hogy valami hirt nevet kaphasson, csak az polgári hadak kívül is tizenegyszer való száz ezer embert vágatott le. Herostratus az Ephesumbeli Dianának nagy templomát, az mellyet egész Ásia két száz husz egész esztendeig építettett, fel gyútá, hogy az ő hire neve is, mig

ez világ fenn állana, mind addig meg maradna. De ez féle hir név meg mocskallya embert inkább, hogy nem mint meg ékesíti. Az mivel pedig Felséged magának méltóságos emlékezetit, hirt nevet terjeszt, az mind Isten előtt, mind pedig ez világi igaz keresztyének előtt igen kedves.

Az mi az harmadik circumstantiát illeti, Felségednek első rendbeli jó téteményit bizony ez is igen ékesíti, Kegyelmes Uram, hogy Felséged ebben az dologban önön magát foglalván, soha az tudós embereket még ez ideig táborából mellőle el szakadni nem engedte, hanem azok közül hol egyikkel, hol másikkal az Istennek Nagyságos dolgait az vitélő népek előtt szüntelen praedicáltatta, könyörgéseket, szép oratiokat gyakorta recitáltat. Ezt Felséged cselekszi felette igen dicsiretessen. Mert soha bizony az hadakban az kard éli annyit nem fogott az ellenségén, mint az imátság, az Istennek segítségül való hívása...

Második jó tétemény.

Ha ott jártam volna, Kegyelmes Uram, ahol az nagy atyoknak még az unokája sem nyőheti el az saruját, avagy onnan jöttem volna, aholott 24 órára ha be tészik az meg holt embert a földben, meg rothad mindgyárt és csak az csontya marad, ez világi embereknek, valamit irnék, mind inkább tetszenék. Mert természet szerint igen örülnek az emberek az ujságnak. De ám bár valaki i[vot]t légyen az Euphrates vizében, sokat bujdosott légyen egyik tengerről az másikra, látta légyen az a tartománt, ahol az Elephantok, Unicornisok, Párduczok teremnek, avagy ugyan jött légyen bár Americából, a kit uj világnak neveznek, mind csak el mulandó dolgok azok, nem hoz semmit is az léleknek üdvösségében való épületire. Nagyobb dolog ez annál, az kit én az én elmémnek kohában mostan be foglaltam: az mit tudni illik, Kegyelmes Uram, Felséged cselekedett Erdélyben az Isten Anyaszentegyházával. Mikor az Ur Isten székiben Felségedet be ültette volna, látá azt Felséged, hogy az az ország az Isten Anyaszentegyházában vigyázó őrállók nélkül felette és ki beszélhetetlen igen meg szűkült, gondolkodék mingyárást Felséged több gondgyai között erről, hogy azt a nagy szomorú és fájdalmas köserves sebet meg orvosollya, ha lehet. Ennek három rendbeli utát találá fel Felséged. Elsőben mindgyárt, valahol az Magyar országai dicséretes iskolákban tudós iffiakat találtathata, azokat egyszer is, másszor is, nagy

szép költséggel Német országban fel küldözte. 1614 esztendőben az debreczeni iskolának seniorát és collaboratorát. 1615. esztendőben az berekszászi iskola mestert másod magával. 1617. esztendőben Martinus Szilvásit az pataki iskolából az szakmár-némethi mesterrel. Ezek, Kegyelmes Uram, csak azok voltak, az kikre én számot tarthattam. II. Ezzel sem elégedék Felséged, hanem még másképpen is elmélkedék Felséged ugyan ezen dolog felől. Az fejevári iskolát szépen fel építeté Felséged, abban két fő tudós embereket rendelvén esztendőről esztendőre, az országban az hol mi arra való iffiúság találtathaték, mind be gyűteté Felséged, azoknak tisztességes eledelt, ruházatot, könyveket szereztete Felséged, hogy az meg pusztult siralmas ország, sok időktül fogván minden javátul, ebbeli örömétül is hasonlatosképpen meg fosztatván, venne valami ujulást, vidámságot s kát [?] önön magának. Ebbeli jó téteménye Felségednek mind ez mai napig is fenn áll. III. Ezek mellett Felségednek ebben az dologban lön olyan okossága is, az mellyet mi, kik itt Magyar országban lakunk, csak ugyan alig remélhattunk volna. Míg amaz ujonnan plántált és még csak virágában levő tanuló iffiúságnak valami eszit, gyümölcsét érezhetné az ország, nagy hosszú időnek tetszék ez Felségednek. Ez okáért még is közelben nyula Felséged az dologhoz. Mert valahon itt az mi országunkban és annak határiban is az tudós, bölcs, ékesen szóló, hasznosan tanítható keresztyén praedicatorokat meg hallhat Felséged, azokat mind ígéretivel, mind szép beszédével magához be hivatá. Az többi közül az kiket én eszemben vehettem, volt ő Kegyelme Keserüi [Dayka János] Uram, Erdélyben mostan az Helwetiai confessión való keresztyén tanítóknak püspöke. 2. Amaz bódog emlékezetű, görög és sidó nyelvben gyönyörködő bölcs férfi Vári Szárnyas János Uram volt. Ezt Felséged mindgyárt, ahol az ő vigyázása leg szükségesebb volt, nagy méltó bölcs ítéleti szerint Kolosvárbán állatá bé. Az harmadik volt Milotai [Nyilas] István Uram, mind erkölcsessel, mind pedig tudománnyal böcsületes ember, az Tiszántúl való tizenkét ecclesiáknak püspöke. Ezen kívül ha némellyeket az egészgtelenség, némellyeket az földhöz való szokatlanság meg nem tartóztatott volna, bizony dolog az, hogy ez mi országunkban lévő ecclesiák sok nevezetes fő emberektül váltanak volna meg. Mert Felséged sokhoz mutatta ebbeli jó akarattyát. Sőt ezeknek felette ispánság viselő nevezetes fő emberektül ezt is hallottam, hogy Felséged irton irt az vármegyékre is ide, hogy oda be tanítókat rendellyenek. Ne légye-

nek az emberek olyak, minemű az oktalan állatok, nem esmér-
vén az teremptő Istent. Mint magasztallyam, Kegyelmes Uram,
Felségednek ebbeli cselekedetit? Bizonyára, minemű az érczek
között az arany, az nap az planéták között, az drága kövek
között az carbunculus, az vadak közt az oroszlány, az fák
között az Libanuson zódelő cedrus, olyan én nálam az alatta
valóknak javokra és Isten tisztességére ügyekező fejedelem...

... Valamig az föld rosmarint, liliamot és rósát terempt,
mind addig sem lehet csak egy nemzetség is keresztyén tanítók
nélkül.

Valamikor az pokolbeli ördög az Isten háza népére ez világi
kegyetleneket fel támasztya, mindenkor ezeken cselekedett leg
nagyubb kegyetlenséget. Mi üdönkbeli dolgokkal bizonyitom
csak ezt meg. Tudom volt az üdeje, hogy az keresztyén tanítót
az szekér elé kötötték, mint valami házi oktalan állatot. Austriá-
ban volt ez. Tudom azt is, hogy az hóhérnak pallost adtak
az kezében és úgy kísértették ki az városul, mint egy gonoszul
cselekedett szömélt, az Isten emberét. Hogy ide be csapott
vala Lengyel országbul amaz undok, veszedelemre termett nép
is, kikkel cselekedtek ugy, mint az szegény tanítókkal? Volt
oly ezek közül, az kinek az fején az bürt négy részre hasították
és úgy vonták alá az nyakára. Ez pedig csak nem messze történt
hozzánk. Csepregben pedig mint mészárlottak mind mestert,
deákot, praedikátort az Isten házában, ha valaki siket nem volt,
meg hallhatta tavalyi esztendőben...

Harmadik jó tétemény.

Amaz római nevezetes consul, az bölcs Cicero, Kegyelmes
Uram, azt mondgya: Bono viro non minori curae debet esse
qualis respublica futura sit post mortem suam, quam, qualis
sit hodie. Az jó magistratusnak nem kissebb gondgyának kell
arra lenni, minemű légyen állapottya az ő holta után az közön-
séges társaságnak, mint életében aminemű. Ebben is, Kegyelmes
Uram, Felségedet [sic!] felette dicséretessen cselekszik. Mert
nem csak arra vigyáz Felséged, hogy míg él Felséged, csak
addig légyen jó állapottyok az embereknek, hanem még ebben
is fáradozott Felséged, hogy holta után is az Felséged jó tétém-
nyével élhessenek nagy sokan sokáig. Miképpen? 1618 esztendő-
ben fel küldé ismét Felséged két tudós emberrel, úgymint
Gellei [Katona] Istvánval és Boyta [Veres] Gáspárral az Nagy-
ságos és Tekintetes Bethlen István Uramnak, mostan erdélyi

gubernatornak egy szép gyermekét Heydelbergában az professorok kezében, hogy az tisztességes tudományban és isteni félelemben idejével öszve fel nevedvén, mint az nap az ő fényével az föld kerekiségének, hazájának úgy ő is jövendőben szolgálhasson...

Negyedik dolog.

Járu az Felsőged jó tétéményéhez ez is az negyedik dolog, hogy az Sz. Bibliát amaz isteni ismeret kívül való balgatag népnek, az oláh nemzetiségnek idvösségekre és lelkekben való épületekre az ő magok saját érthető nyelvekre tudós emberek által transferráltatta. Ez mellett ez előtt csak talán három esztendővel az váradi ország gyűlésében 60 vagy hetven oláh praedicatorokat is szenteltetett Felsőged. Nagy halmot hajt, Kegyelmes Uram, ez is az dolog az Felsőged magossan meg tetézett és ugyan mind az fényes égi fel nevelkedett szép böcsületes dicséretihez...